

El poder del lloc

Text > **JOAN NOGUÉ**, catedràtic de geografia humana de la Universitat de Girona i membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans

No fa gaires anys, i poc després del llibre seminal del geògraf Yi-Fu Tuan, *Topophilia* ('Topofília'), la geògrafa Doreen Massey va publicar un altre llibre que va ser un autèntic reclusiu, amb el títol *Geography matters!* ('La geografia importa!'). Entràvem en el que les editores d'aquest dossier qualifiquen de «quart paradigma». El canvi es va iniciar, tímidament, fa unes poques dècades, i ha anat agafant embranzida en els darrers anys, i això es detecta de manera clara simplement observant com canvien les relacions que la gent manté amb els llocs. El model de creixement i els valors socials imperants fins fa quatre dies es qüestionen per actituds noves pel que fa al treball, pel que fa als recursos naturals, pel que fa al lloc. Es reclama una vida més completa, més plena de sentit, en la qual l'individu sigui l'amo del seu destí, controlï el seu propi temps, s'alimenti d'una manera més sana i visqui una existència en plenitud. Assistim, en efecte, a una retrobada, a un redescobriment del lloc, i en aquest procés, el món rural adquireix un paper molt rellevant. Es manifesta una nova territorialitat que s'expressa a través d'una altra mirada al territori,

d'un retrobament amb el lloc a través de fórmules noves i imaginatives per part d'una societat civil que no té cap problema a reconèixer la importància que té vincular les emocions amb els llocs i amb els paisatges. L'experiència humana de l'espai i del lloc no només no ha deixat de comptar, sinó que comptarà cada cop més.

Havíem oblidat que la vida és, en essència i alhora, espacial i emocional. Interactuem emocionalment i de manera continuada amb els llocs, als quals imbuïm de significats que retornen a nosaltres a través de les emocions que ens desperten. La memòria individual i col·lectiva, així com la imaginació, són, més que temporals, espacials i geogràfiques. Les categories geogràfiques bàsiques que s'aprenen a l'escola, o les que utilitzem en la nostra vida quotidiana, comporten associacions emocionals. Experimentem emocions específiques en diferents contextos geogràfics i «vivim» emocionalment els paisatges perquè aquests no són només materialitats tangibles, sinó també construccions socials i culturals impregnades d'un dens contingut intangible, sovint només accessible a través de l'univers de les emocions.

Un nou paradigma

No és casualitat que apareguin a tort i a dret tantes iniciatives, projectes i estratègies que vinculen lloc i creació com les que es presenten en aquest dossier. La raó de fons que ho explica, al meu parer, és que assistim a l'emergència d'un nou paradigma i a la fi d'una determinada manera d'entendre l'entorn, de gestionar-lo i de relacionar-nos-hi. La modernitat ens va induir a pensar que l'espai geogràfic era només un espai geomètric, quasi topològic, i que els llocs eren simples localitzacions, fàcilment identificables als mapes a partir d'un sistema de coordenades que ens en marcava la latitud i la longitud. I ara ens adonem que això no és exactament així, sinó que l'espai geogràfic és, fonamentalment, un espai existencial, format per

Assistim, en efecte, a una retrobada, a un redescobriment del lloc, i en aquest procés, el món rural adquireix un paper molt rellevant

>> Roselles, instal·lació participativa de la creadora olotina Lola Solanilla / Com un Llum a la platja de Sant Feliu de Guíxols en el marc del LumLab23.
(Foto: AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS)

>> Imatge de l'espectacle *Hidden* de CobosMika, companyia resident al Teatre La Gorga, a la cabana de Dalí de Palamós.
(Foto: AJUNTAMENT DE PALAMÓS)

Les persones que encapçalen aquesta renovació no només han decidit viure i treballar en aquests llocs, sinó que formen part decididament del lloc: són lloc

llocs la materialitat tangible dels quals està tenyida, banyada, d'elements immaterials i intangibles que converteixen cada lloc en quelcom únic i intransferible. Ho sabíem. El món sempre havia estat així i els llocs sempre s'havien viscut d'aquesta manera, però en les últimes dècades ho havíem oblidat. Ara, per fi, ho redescobrim. Tornem a aprendre que els llocs són els punts que estructuren l'espai geogràfic, que el cohesionen, que li donen sentit. El lloc proporciona el principal mitjà a través del qual donem sentit al món i actuem en el món. Els éssers humans creem llocs en l'espai, els vivim, els imbuïm de significat i hi generem sentit de lloc. Ens hi arremem i ens en sentim part. Els llocs, a qualsevol escala, són essencials per a la nostra estabilitat emocional perquè actuen com un vincle, com un punt de contacte i interacció entre els fenòmens globals i l'experiència individual. Als

llocs vivim un temps i un espai concrets; habitem, en el sentit heideggerià del terme, una porció de la superfície terrestre, de dimensions i escales molt variades.

En aquest procés de reinvençió del lloc, el món rural adquireix un protagonisme impensable fa pocs anys. Efectivament, assistim a l'emergència de ruralitats i de vocacions territorials noves que converteixen el món rural en un món cada cop més divers, més plural, més plurifuncional, més transversal, més innovador, més creatiu, més desacomplexat, més protagonista. Aquest dinamisme qüestiona d'arrel alguns dels pilars del nostre imaginari col·lectiu, en concret el que associa el món rural a la permanència, a la immanència i a la solidesa de determinats valors lligats al passat i a la tradició. Per contra, la innovació, la creativitat, el canvi i la transformació es continuen associant majori-

tàriament i quasi exclusivament a la ciutat. Ves per on, però, resulta que és precisament en el món rural on es localitzen algunes de les iniciatives més innovadores i creatives del país en àmbits tan diversos com els de la generació d'energies renovables autogestionades, la lluita contra el canvi climàtic, l'agroecologia, les noves formes de participació ciutadana i de govern del territori, les reinterpretacions del que habitualment s'entén per desenvolupament local, l'emergència de xarxes alternatives de producció i consum, la creativitat artística en el sentit més ampli de la paraula i un llarg etcètera d'activitats, projectes i iniciatives mixtes, híbrides, polièdriques i, per això mateix, difícils d'encasellar. Totes, però, comparteixen un tret comú: s'ha escollit conscientment l'entorn rural per endegar-les. Dit d'una altra manera: els llocs triats no són un simple escenari, sinó un actor de primera

línia. Tant, que les persones que encapçalen aquesta renovació no només han decidit viure i treballar en aquests llocs, sinó que formen part decididament del lloc: són lloc. I aquesta comunitat amb un lloc triat a consciència els dona els instruments necessaris per resignificar aquest lloc, per imbuir-lo de significacions noves que ens ajuden (i molt) a refer el nostre imaginari col·lectiu. En efecte, com assenyalen les coordinadores d'aquest dossier, el lloc ja no només es pot entendre com un contenidor o com un context d'acció, sinó que és part de l'acte creatiu. D'aquí neix el concepte de geocreativitat, que amb tant d'encert utilitza la companya Rosa Cerarols, geògrafa, artista i activista cultural.

Ciudadans d'un lloc

Per més que ens movem i ens desplaçem amunt i avall, per més globals que ens sentim, continuem notant la necessitat existencial d'identificar-nos amb un espai determinat, o amb molts altres i de diferent escala. No he cregut mai en l'expressió «ser ciutadà del món», entesa com la no pertinença enlloc. S'és ciutadà del món «des d'un lloc». Experimentem, vivim i estimem altres llocs a partir d'un marc referencial local concret, tangible, que no és ni millor ni pitjor: simplement, és. I, a diferència del que alguns pensen, aquest retorn al lloc no significa tornar inevitablement a formes premodernes d'identificació territorial, tal com s'interpreta aquest fenomen per part d'una esbiaixada manera d'entendre el cosmopolitisme, molt mediàtica, d'altra banda. Entendre el retorn al lloc d'aquesta manera seria certament nefast i perillós. No podem tornar al lloc en clau de replegament per impotència davant d'un món insegur i incert. No es tracta de tornar a espais microsocials impregnats de lògiques tribals i corporatives. No es tracta d'emmurar de nou, metafòricament parlant, pobles, viles i ciutats. No és això. El retorn al lloc que ara es produeix va en una direcció totalment contrària a l'anterior. Es tracta d'un retorn en clau progressista i crítica per cercar noves formes de creació i, si m'atabaleu, també de democràcia i de participació ciutadana.

>> Imatges de l'espectacle *Hablar con las plantas para llegar a un paisaje* dels Artistes Salchichas, al paratge de la Moixina d'Olot. (Fotos: @LEILA CHERIFI)

La vella dualitat camp-ciutat s'ha vist superada per les transformacions estructurals radicals a les quals hem

assistit i assistim darrerament: el reconeixement polític i social (ara sí) d'un canvi climàtic que ens aboca a l'abisme, la ineludible transició energètica, la reivindicació cada cop més estesa d'una alimentació sana que acosti productor i consumidor, la digitalització de la societat i la generalització en l'ús d'Internet, el qüestionament de la democràcia representativa i la reivindicació d'una autèntica democràcia directa i participativa, l'exigència de noves formes de governança dels llocs i dels espais de la vida quotidiana, un canvi cultural extraordinari que aposta per la geocreativitat, etcètera. Totes aquestes transformacions i moltes d'altres són estructurals i transversals, en el sentit que afecten a fons tota la societat i el territori. Això no vol dir que hagin des-

Es tracta d'un retorn en clau progressista i crítica per cercar noves formes de creació i, si m'atabaleu, també de democràcia i de participació ciutadana

aparegut les diferències entre el camp i la ciutat. El que ha succeït és que a tots i a totes, visquem on visquem, ens afecten aquestes transformacions. Les diferències, però, entre l'espai rural i l'urbà, hi són i no queden circumscrites només a qüestions tan evidents com la menor densitat de població o la fesomia del paisatge, sinó que van bastant més enllà. No tenen només a veure amb l'accés dels uns i dels altres (rurals i urbans) a serveis i equipaments, sinó que són de caràcter existencial, vital. Que la vella dualitat camp-ciutat s'hagi diluït en molts sentits no vol dir que sigui el mateix viure en un lloc o en l'altre.

Tancar el cercle camp-ciutat

Són precisament les transformacions estructurals i transversals que esmen-

tava fa un moment les que han incrementat les relacions i interaccions camp-ciutat, tant a títol individual com col·lectiu. Els nous pobladors del camp provenen majoritàriament de la ciutat, amb la qual continuen mantenint el contacte. Alhora, els productors autòctons (i no només de productes agraris) estableixen llaços directes amb els consumidors urbans. D'altra banda, des del sector cultural, aquells que han optat per desplegar la creativitat en el món rural, tard o d'hora traslladen el resultat del seu procés creatiu a la ciutat, i es tanca així el cercle. I així successivament.

En definitiva, emergeix una mirada nova cap als llocs, cap al territori, que és molt més integral, molt més transversal, que vol dialogar amb els paisatges de la vida quotidiana i que es vol involucrar en la seva gestió. Una mirada nova que aspira a reforçar el sentiment de pertinença de la comunitat i a incrementar l'autoestima pel lloc. I l'arrelament a un lloc i el sentiment de pertinença que se'n desprèn és un pas previ i fonamental per a l'activisme cultural i, també, per al social.

>> Imatge de l'espectacle *Loin*, de *La Débordante Compagnie*, al passeig de Sant Roc d'Olot.
(Foto: FESTIVAL SISMÒGRAF 19. MARTÍ ALBESA.)